

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Judæa proditorem, mox ultimam Christi cenam, in eaque Eucharistiæ institutionem, ac contentionem Apostolorum de primatu a Christo repressam, atque negationem Petri a Christo prædictam. Inde, vers. 39, inchoat passionem Christi: narrat enim ejus orationem et sudorem sanguineum in hortu, Petri defensionem, et mox negationem, Christi atropas, illusiones, ac denique condemnationem ejusdem.

1. Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha; 2. et quærebant principes Sacerdotum et Scribæ, quomodo Jesum interficerent: timebant vero plebem. 3. Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim; 4. et abiit, et locutus est cum principibus Sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. 5. Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondit. 6. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis. 7. Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. 8. Et misit Petrum et Joannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus. 9. At illi dixerunt: Ubi vis paremus? 10. Et dixit ad eos: Ecce, introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans; sequimini eum in domum, in quam intrat, 11. et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? 12. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. 13. Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha. 14. Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. 15. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. 16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec implatur in regno Dei. 17. Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos. 18. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 21. Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa. 22. Et quidem Filius hominis secundum quod definitum est, vadit; veruntamen vobis homini illi, per quem tradetur. 23. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. 25. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 26. Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; et qui præcessor est, sicut ministrator. 27. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. 28. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. 29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, 30. ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo; et sedeat super thronos judicantes duodecim tribus Israel. 31. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum; 32. ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. 33. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem, et in mortem ire. 34. At ille dixit: Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: 35. Quando misi vos sine sacco, et pera, et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? 36. A. illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui

habet sacculum, tollat, similiter et peram; et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. 40. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. 41. Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis; et positus genibus orabat, 42. dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me; veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. 43. Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. 44. Et factus est sudor ejus sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. 45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes pro tristitia. 46. Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem. 47. Adhuc eo loquente, ecce turba; et qui vocabatur Judas, unus de Duodecim, antecedebat eos; et appropinquavit Jesu ut oscularetur eum. 48. Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Filium hominis tradis? 49. Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? 50. Et percussit unus ex illis servum principis Sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. 51. Respondens autem Jesus, ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. 52. Dixit autem Jesus ad eos qui venerant ad se, principes Sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me; sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. 54. Comprehendentes autem eum, dixerunt ad domum principis Sacerdotum: Petrus vero sequebatur a longe. 55. Accenso autem igne in medio atrii et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. 56. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intulit, dixit: Et hic cum illo erat. 57. At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum. 58. Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum. 59. Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat, nam et Galilæus est. 60. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. 61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. 62. Et egressus foras Petrus flevit amare. 63. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cadentes. 64. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus; et interrogabant eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? 65. Et alia multa blasphemantes, dicebant in eum. 66. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes Sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. 67. Et ait illis: Si vobis dixerò, non credetis mihi; 68. si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. 69. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. 70. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sciam. 71. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.

Vers. 6. Christus. Illud sine turbis. — Judas vendidit Christum Judæis feria quarta, sive die mercurii: mox die diebus sequenti, puta feria quinta, sive die jovis, illum eis tradidit. Unde sequitur: « Venit autem dies azymorum. » Vide quam festina fuerit Judæa improbitas, æque ac astuta et callida: sciebat enim Christum de more celebraturum Pascha die se-

quenti Hierosolymæ; quare tunc commodissimum fore eum tradere Hierosolymorum principibus.

20. Hic est calix novum testamentum in sanguine meo. — Hoc est, hic calix est instrumentum authenticum, et quasi charta tabulaque testamentaria, in qua scriptum et consignatum est novum meum testamentum de danda vobis mea heræ-

cliale celestis; scriptum, inquam, non atramento, sed sanguine rero. Vide dicta I Cor. XI, 23.

23. ET QUI POTESTATEM HABENT SUPER EOS, BENEFICI VOCANTUR. — Græce *εὐεργεταί*, id est *benefici*. Est enim hic titulus honoris et laudis, qui principibus deferitur, quod benefici esse soleant, vel debeant.

Hinc olim probrum regis epithetum erit bonus. Virgilius, I *Æneid.*, de Acesto, rege Siciliae:

Vina bonus quæ deinde canis ucrarat Acestæ.

Martialis: de suo Domitiano:

Et bonus æthereo lactator nocte Caesar.

Et Heron, lib. XII *Ægip.* ex emendatis, de Nerva Trajano:

Temporibusque nullis ausus es esse bonus.

Horatius, IV *Carm.*, ode 3:

Divis ovis hinc optime Romule.

Homerus nihil aliud in rege desiderabat, nisi ut esset fortis in hostes, et bonus in cives. Inde etiam Deus, Rex regum, proprio epitheto dicitur Optimus Maximus. Sic apud Plutarchum *de Iside et Osiride* dicitur Bacchus *εὐεργετής*, id est valde bonus. Imo presidium epithetum erat optimum. Unde Petrus Feliceo presidem cognominat optimum, Act. XXIII. Vide ibi dicta.

26. VOS AUTEM NON SIC: SED QUI MAJOR EST IN VOBIS, FIAT SICUT MINOR. — Arabicus, *major ex vobis fiat sicut minimus, q. d.* qui vult inter vos esse maximus, fiat minimus, hac ratione fiet maximus.

Moraliter: discite hic paradoxum Christi mundo incredibile, sed in se verissimum et experientia certissimum, nimirum viam ad celsitudinem esse sui abjectionem. Vis esse major? fiat minor. Hanc enim viam æterna lego sanxit fixitque Deus, ideoque primus eam Christus inivit, ut nos per eam cum sequeremur. Ipse enim semetipsum exinanivit et humiliavit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, etavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium et inferorum, *Philipp.* II.

Quocirca S. Franciscus, magnus Christi admirator et imitator, esse ad infirma abjecti, omniumque voluit esse puerperimus et vilissimus. Hinc cuidam Sancto visa est in celo sedes altissima et splendidissima, ac roganti ejusnam illa foret, responsum est: « Hæc sedes magni unius e roentibus angelis fuit, et nunc humiliter servatur Franciscus, » uti refert S. Bonaventura in ejus Vita, cap. VI. Idem fratres suos voluit vocari Minores: Ne, inquit, majores fieri presumant. Ejus asecta, S. Franciscus de Paula, sui ordinis socios non Minores, sed Minimos nuncupari jussit. Quocirca

B. Magdalena de Pazzi, nuper inter Beatas relata a S. D. N. Urbano Octavo, hoc a Deo dogma accepit: « Esto ordinis Minorum, et Minorum minima, » ut tantam contendas esse minima, quantum mundani contendunt esse maxima. S. Elisabeth, filia Andree, regis Hungariæ, et uxori Land-gravii Hassiæ, ad ima se demittebat, ut leprosis, ulcerosis, saniosis, quos ancillæ ejus horrebant, ipsa jucundissime serviret, saniem et ulcera suis manibus extingeret, vermes eximeret, cibum in os ingereret, cumque amici ei obicerent hæc persona et statu ejus indigna esse, ideoque illam principatu pulsam in magna egestate vivere, respondebat ea, si quod genus vite vilis sciret et abjectius, illud electuram, ut Christo Domino, qui ex primo se fecit imum et avissimum viro-rum, ut ait Isaias, cap. LIII, ad nostrum exemplum, ut illud imitemur, magis se assimilaret et conformaret; in hoc enim consistit apex virtutis et perfectionis Christianæ. Idem dicitur ab et facitabat S. Hedwigis, Ducissa Polonia, matertera S. S. Elisabethæ, ejusque neptis S. Elisabethæ, regina Portugallie. Quocirca S. Paulinus, Nolæ Episcopus, s. h. d. vendidit se in servum pro filio viduæ, ut Christum imitaretur et viro-rum novissimum se efficeret. Idem fecit Petrus Telonarius, ut narratur in Vita S. Joannis Eleemosynarii. Hoc est quod docet Sapiens: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam. » *Ecclesi.* III, 20. Vide ibi dicta.

29. ET EGO DISPONO VOBIS, SICUT DISPOUIT MIHI PATER MEUS REGNUM. — *q. d.* Sicut Pater meus celestis per humilitatem et crucem, perque tot labores et dolores mihi decrevit et paravit regnum celeste et æternum; ita et ego vobis idem « dispono, » id est decerno, præparo, et vadens ad mortem nunc quasi testamento lego (hoc enim est Græcum *διατίθημι*, unde *diatibon*, id est testamentum), ut per similem humilitatem, crucem, labores et dolores, simile, imo idem, regnum mecum in celo inatis, ac proinde jam non disputetis quis inter vos sit major, sed quis sit minor, ut quisque studeat alium superare sui abjectione et humilitate; qui enim hoc fecerit, primus et maximus erit in regno meo celesti.

30. UT EDATIS ET BIBATIS SUPER MENSAM MEAM IN REGNO MEO. — *q. d.* Sicut rex principibus sibi familiarissimis concedit mensæ suæ communionem, eosque mensæ suæ suarumque dapum convivas facit; aliis vero minoribus nobilibus aliam mensam minorem assignat: sic ego in celo vos, o Apostoli, principes et primores regni mei mihi proximæ adesseam, et quasi mensæ meæ, lanceique regalæ convivas intimos adhibebo. Simili enim modo ostendit primos celeberrimosque Apostolos primis honoribus apud immortalæ Regem posituros, ait Euthymius, Titus et Theophylactus. Est catachresis, qua celestis gloria delicia et honores saepe in Scriptura comparantur convivii epulisque cibi et potus, ac primis

in mensa cum rege concessibus, quia homines carni hæc maxime sapiunt et capiunt, spiritalia vero estimare nesciunt; et quia cibus et potus nobis incorporantur sicutque nostra, uti in celo per visionem beatificam aliasque dotes gloriosas Deus nobis quasi incorporabitur sicutque noster.

31. AIT AUTEM DOMINUS: SIMON, SIMON (PETRE), ECCE SATANAS EXPETIVIT VOS UT CRIBRARET SICUT TRITICUM. — « Cribraret, » id est vexaret, affligeret, agitaret, disjiceret, sicut in cribro triticum agitatur, ut illud a paleis et pulvere emundetur. Sic Satan petiit a Deo ut cribraret et affligeret Job, cap. I, ac impetravit. Idem fecit hic Petro et Apostolis, ac ex parte obtinuit, dum Judæos commovit ut comprehenderent Christum; tunc enim Apostoli mententes et ipsi comprehendi, fugerunt et dispersi sunt. Apposita tentatio comparatur cribro et cribrationi, quia sicut in hoc grana tritici secerantur a paleis; grana enim remanent in cribro, paleæ vero levites cribro agitate volant et disperguntur in ventum: sic procius fideles et sancti in tentatione manent constantes, impii vero deficiunt et volant.

32. EGO AUTEM ROGAVI (DEUM PATREM) PRO TE (quia te destino caput principemque Apostolorum et Ecclesie mee), UT NON DEFICIAT FIDES TUA, — qua credis me esse Christum, redemptorem et salvatorem mundi.

Nota, Christum hac oratione Petro, præ cæteris Apostolis, duo insignia privilegia postulas et impetrasse. Primum fuit personale, ut scilicet ipse Petrus nunquam fidem in Christum amitteret. Respicit enim Christus ad cribrationem versus præcedentis, id est tentationem comprehensionis suæ, in qua cæteri Apostoli velut paleæ a Christo avolarunt, idem amiserunt, et hæc illuc dispersi fugerunt. Petrus vero, etsi Christum ad horam ore negavit et charitatem amiserit, ejus tamen fidem corde retinuit. Ita S. Chrysostomus, homil. 38 in *Matth.*; S. Augustinus, lib. *De Correct. et gratia*, cap. VII; Theophylactus et alii hic. Hoc probabile est, ac non certum: nam Franciscus Lucas et alii censent Petrum tunc tam fidem, quam charitatem perdidisse, idque ex vehementi turbatione et pavore, sed ad modicum tempus duntaxat, adeo ut mox renata fides vividius in eo reverterit: hinc censetur non defecisse, id est non esse evulsa funditus, aut radicibus extirpata, ino turbata potius quam ad tempus mortua tunc fides Petri.

Alterum et certum privilegium fuit commune Petro cum omnibus ejus successoribus, ut scilicet ipse et cæteri Pontifices Romani (Romæ enim Petrus, Christo iam volente, cathedram Pontificiam statuit et stabilivit) nunquam publice a fide deficerent, sic ut Ecclesiam docerent hæresim vel errerent aliquid qui sit contra fidem. Ita S. Leo, serm. 2 *De natali SS. Petri et Pauli*; S. Cyprianus, lib. I, epist. 3 *ad Cornelium*; Lucius I, Felix I, Agatho, Nicolaus I, Leo IX, Innocentius III, Ber-

nardus et alii, quos citat et sequitur Boetianinus, lib. I *De Romano Pontifice*.

Opus enim fuit ut Christus sapientissima sua providentia Ecclesie suæ, quæ semper a diabolo cribratur et tentatur, non tantum tempore Petri, sed omni deinceps futuro usque ad finem mundi prospiceret de oraculo veræ fidei, quod ipsi in omni fidei dubio consulere, et a quo in tunc instrui et confirmari posset: alioquin enim Ecclesia in fide posset errare; quod absit. Est enim ipsa, ut ait Paulus I *Tim.* III, 15, « columna et firmamentum veritatis. » Hoc ergo Ecclesie oraculum est Petrus omnesque succedentes Romani Pontifices. Quare hæc Christi promissio facta Petro ejusque successoribus, maxime spectat ad tempus quo Petrus Christo superstes cepit esse caput Ecclesie, scilicet illico post mortem Christi.

ET TU (q. d. Tu ergo) ALIQUANDO CONVERSUS — a cribratione Satanae, id est ab ejus tentatione et a peccato, quo me paulo post negabis: per hoc enim eris aversus a me meaque gratia et charitable, ita Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Franciscus Lucas et alii.

Nonnulli ad conversum accipiunt pro iterum; ita Beda, q. d. Tu, o Petre, iterum confirma in fide fratres tuos Apostolos post mortem meam, quos ego jam vivens voce mea confirmo. Sic enim Hebræi sæpe verba sumunt pro verborum adverbis. Sic Paul. LXXXIV, 7, dicitur: « Deus, tu conversus vivificabis eos; » conversus, id est rursus, denuo, ita Genebrardus.

CONFIRMA (in fide, de qua præcessit) VENTRES tuos, — et consequenter meos. Mira hic Christi dignatio, qua Apostolos non vocat filios, etsi eos Deo spiritualiter gelasset, sed « fratres, » tum quia Christus quæ homo, omnium hominum erat frater, utpote consors ejusdem nature humanæ; tum quia Apostoli in apostolatu et predicatione Evangelii, erant quasi fratres et collegæ Christi. Idem enim agebant quod Christus. Hinc colligunt Patres citati et Doctores Petrum a Christo fuisse prepositum cæteris Apostolis: ac consequenter totius Ecclesie factum esse principem et caput, ut eandem in fide et religione Christi instrueret, perficeret et confirmaret.

36. SED NUNC QUI HABET SACCHULUM (matsupium vers. 8) pecunia pleurum) TOLLAT, SIMILITER ET PERAM — cibo plenam, ut se in instante persecutione alat, quia illam nunquam « invenit, eo quod homines a me quasi vineto et roe, et consequenter a vobis meis dispulicis fugient, quasi a sceleratis et damnatis.

ET QUI NON HABET (gladium, ut sequitur (1)), VENDAT TUNICAM SUAM, ET EMAT GLADIUM. — Verba hæc Christi sunt non imperantis tunc sacculum et

(1) Durus nullus videtur qui non habet referri ad gladium. Igitur « qui non habet, » id est, qui pauper est, cui non tantum pecunie suppetit, ut gladium sibi possit emere, vendat pallium suum (vestem superiorem), ut habeat quo gladium emat.

peram, ac vendi tunicam ut ematur gladius; nam paulo post Petrum stringentem gladium inhibuit, sed prenuentiantis instantem sibi et Apostolis persecutionem acerrimam, que tanta erit, ut eibus et gladius ad tutelam vitæ ipsorum comparanda esse videatur homini, rem reique difficultatem humana prudentia æstimanti. Sensus ergo est, q. d. lætetur vobis, o Apostoli mei, omnia fuere secunda et prospera. Cum enim nisi vos evangelizatum sine sacculo, pera et gladio, plurimi benigne vos exceperunt, aluerunt, defenderunt, ut vobis sacculo, pera et gladio non foret opus. At jam mihi et vobis tanta instat persecutio, tantum vitæ periculum, ut secundum humanam prudentiam videatur necessarium sibi et sue vitæ consulere, ac per sacculum et peram de anno, per gladium de tueda vita cuique prospicere, ideoque vendere tunicam, ut gladium comparet, quo vitam tueatur. Mihi tamen divina prudentia, ac Dei Patris consilio et decreto rem mentium, nullo horum est opus, quia ut Dei Patris voluntati me conformem, ultro vado ad crucem et mortem, ac persecutoribus me crucifixurus sponte offero. Ita S. Chrysostomus, hom. 85 in *Matth.*, et ex eo Theophylactus hic, Iansonus, Maldonatus et alii, et patet ex sequent. Pulchre S. Ambrosius: « O Domine, inquit, cur me jubes emere gladium, qui ferre prohibes, nisi forte ut parata sit defensio, et videaris potuisse vindicare, sed noluisse (1). »

38. AT ILLI DIXERUNT: DOMINE, ECCE DUO GLADII etc. — Non satis intellexerunt Apostoli Christi mentem, phrasæ et catachresin. Christus enim non emendos gladios, sed instans periculum significari voluit. Christus vero noluit Apostolis mentem suam explicare, sed dissimulavit, dicens: « satis est; » idque hoc fine, ut permitteret hos gladios a Petro et Apostolis ferri, unoque eorum Malcho aurem præscindendi, quam ipse mox restitueret et sanaret; itaque ostenderet se non vi coactum, sed charitate adactum libere et libenter pati ac mori. Consent aliqui hos gladios non fuisse militares, sed rusticos vel potius magnos lanionum cultros, quibus Apostoli usi fuerant ad jugulationem; immolationem et divisionem agni paschalis. Ita S. Chrysostomus, de quo plura *Matth.* xxvii.

39. ET EGRESSUS (æ cenaculo montis Sion) IERAT SECUNDUM CONSUETUDINEM IN MONTEN OLIVARUM. —

(1) Apposite Wuestenius ad h. l.: « Hæc verba nihil aliud continent, quam predictionem instantium periculis, quæ opponuntur securitati prioris temporis. Solent autem Prophætæ tempora periculosa metaphoricè significare, representando ea quo homines vulgo, ut periculum caveant, tunc faciunt. » Itaque imagine hæc: Armis opus erit, omnino sententia exprimitur hæc: Pericula et insidie vobis imminet. Verba autem, qui non habet, cum antecedentibus ita coherent: in posterum vobis comparanda sunt omnia iter facientibus, vitamque periculorum plenam agentibus, necessaria, v. g. crumena, pera, et vel pauperioris gladius.

Causam dat Beda: Tradendus, inquit, a discipulo Dominus, consueti secessus locum, quod facillime reperiri possit, adit. Ubi sunt ergo, qui cum mortem timuisse, invitumque contendunt esse crucifixum? Solebat enim Christus hisce ultimis vitæ sue diebus, per diem predicare in templo, noctu vero secedere in montem Olivæ orationis causa, idque sciebat Judas, ultipote Apostolus et comes Christi: quare in montem hunc venit cum satellitibus, ibique eis Christum prodidit et tradidit.

43. APPARUIT AUTEM ILLI ANGELUS DE COELO, CONFORTANS EUM. — « Apparuit, » in corpore assumpto, visibiliter, ut sua specie et voce oculos auresque Christi pavidas confortaret. Patet Iansenus angelum hunc in singulis, puta in ternis Christi orationibus apparuisse, ideoque ter eum confortasse, ut doceret Deum orantes semper exaudire, eisque jugiter aliquam gratiam et robur imperferi. Probabilius Franciscus Lucas et alii censent angelum in tertia et ultima Christi oratione duntaxat apparuisse, cumque confortasse; cum scilicet, ut subdit Lucas, Christus in agonia fuerat prolixius et intentius orans, sudavit sanguinem, ut doceret esse perseverandum in oratione, ac fructum perseverantiæ esse consolationem Dei et visionem angelorum: nam post hanc consolationem Patris factam ab angelo, videtur agonia Christi transisse, nec Christus amplius orasse, sed fortiter ad mortem se comparasse.

Angelus hic fuit Gabriel, ait Gabriel Vasquez *in I part.*, tom. II, disp. 244, n. 3. Gabriel enim, romen habet a fortitudine; Gabriel enim dicitur, quasi *geber ei*, id est *vir Dei*, vel quasi *geber ei*, id est *fortitudo Dei*; quia ipse habet officium confortandi homines infirmos, afflictos et pusillanimes; confortavit autem Christum, non corroborando ejus infirmitatem, sed eximiam ejus fortitudinem collaudando. Idem censet Ludovicus de Ponte in *Medit. de Agonia Christi in orto*; quia Gabriel, inquit, fuit legatus et internuntius economiæ Christi, ut incarnationis, *Lucæ* 1, 26, ac hebromadum Danielis, que designant tempus natiuitatis Christi, *Dan.* ix, 21.

Alii tamen, ut Franciscus Lucas, putant angelum hunc fuisse Michaellem; hic enim est summus angelus, quem decebat summo Deo, puta Christo, hoc officium præstare.

CONFORTANS EUM, — præmissa Christi laude, et adoratione debita, ait Titus. Confortabat autem Christum exterius loquendo, et proponendo ei Patris voluntatem et gloriam, item fructum ubere, tum Christo, tum hominibus, tum angelis ex passione sua proventurum. Nam non poterat angelus interius in anima Christi operari, nec immutare immediate interiores Christi potentias. Unde sicut exterius tantum a diabolo tentari potuit Christus, sic ab angelo exteriore tantum confortari, non tamen doceri vel illuminari; ipse enim præ angelis, a primo instanti conceptus

sua plenus erat sapientia et scientia. Ita Scholasticus cum D. Thoma, III *part.*, *Quæst.* XII, art. 4. Dixit ergo angelus hie Christo hæc vel similia: O Christo, Domine mi, virorum fortissime, tua oratio gratissima accidit Patri tuo, quia non obstante naturali mortis horrore et merore, te per omnia resigas Patris voluntati, ut mortem ab eo tibi decretam fortiter subeas. Depone igitur horrorem hunc et merorem, quem sponte tibi accessivisti; pristinum ergo animum roburque resuma, ac viriliter aggredere opus redemptionis humane, quo summe Dei gloriam celebrabis, angelos lætificabis, homines ex inferno redimes, et cosque ad gloriam celestem reduces. Proposito tibi gaudio crucem sustine, futurus auctor et consummator fidei plurimorum, *Hebr.* xii, 2. Sic efflicet ut SS. Petrus, Paulus, Laurentius, Vincentius, Agnes, Cæcilia plurimique alii martyres et virgines, quasi viri, virgines et heroes generosi, fortiter pro Deo subeant martyria, ut que fideles sanctique ceteri de carne, mundo et demone gloriose triumphant. Scio quidem te id facturum etiam non morante me, neque opus tibi esse Domino meo confirmatione mea, qui a teipso confirmor, ut sim et vivam; sed ut gratum tibi sit hoc ministerium meum, quod Deo Patri tuo jubente dispensative exhibeo, etiam atque etiam oro.

Illic Theophylactus angelum ita Christo locutum opinatur: « Domine, tua est virtus: tu enim potes contra mortem et infernum genus humanum liberare. »

44. ET FACTUS IN AGONIA, PROLIQUIUS ORABAT: ET FACTUS EST SUDOR EJUS SICUT GUTTE SANGUINIS DECURRENTIS IN TERRAM. — Tæ et Hebræo more est causale, idemque valet quod *quia*, q. d. Ideo confortavit eum angelus, quia Christus in agonia factus, oransque prolixius sudabat sanguinem; tunc enim videbatur egere confortatione, eamque mereri; itaque hic fuit rei gesta ordo. Christus primo et secundo jam oraverat, sed nullum senserat Dei opem: quare instante jam sua comprehensione, permittens agoniam, id est vehementiorem passionis horrorem et angorem in se oriri, sudavit sanguinem, unde ad eum vincendum tertio vehementius oravit, ut doceret, crescente tentatione, nos pariter intendere debere orationem. Quocirca tunc illico apparuit ei angelus confortans eum, quo facto desinit orare, æque ac pavere et merere, ac suppressa et superata agonia animose sese ad passionem composuit, ultroque Judæ proditori obviam prodit.

PROLIQUIUS. — Græce *εὐρηστικῶς*, id est *extensius et intensius*. Extensius, quia fuit hæc tertia Christi oratio, ut patet ex Matthæo et Marco, in qua pariter videtur Christus dilutus hæsisse. Intensius, quia intendente se angore, ad eum superandum intendit Christus pariter mentis in orando contentionem, ac intensiore affectu et ardore oravit. Lucas enim trinam Christi orationem, quam nar-

rant Matthæus, per compendium una complexus est; quare quedam de illa narrat, que in prima et secunda, quedam que in tertia oratione illi acciderunt.

ET FACTUS EST SUDOR EJUS SICUT GUTTE SANGUINIS DECURRENTIS (GRÆCÆ *καταβέβηκε*, id est descendentes, decurrentes, scilicet guttæ, sed eodem redit sensus) IN TERRAM. — « Guttæ, » Græce *ὄψαλα*, id est grumi, ut legit ireneus, globi sanguinis; Arabicus, et factus est sudor ejus velut sanguis distillans, descendens in terram.

Nota primo, quidam codices olim nil habuerunt de hoc Christi sudore sanguineo, teste S. Hilario, lib. X *De Trinitate*, et S. Hieronymo, lib. II *Contra Pelagian.*, scilicet ne Christo animi infirmitatem et dolorem tribuant, sed jam communitur omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, idipsum habent: quare verum est id esse legendum, juxta definitionem Concilii Tridentini, sess. 4.

Nota secundo, Christum dici sudasse sanguinem, non improprie, proverbialiter et hyperbolice, sicut de eo qui vehementer angitur et affligitur, dicimus eum sudare sanguinem, uti expliçant Eulhyllactus et Theophylactus, sed vere et proprie: quare tæ quasi hic non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita SS. Hilarius, Hieronymus, Augustinus et passim alii: unde Ethiopius clare verit. et factus est sudor ejus sicut sudor sanguinis defluens in terram. Consentit Persicus. Hinc S. Athanasius, lib. VI *ad Theophilum*, qui est *De Beatitude Filii Dei*, anathema dicit eis qui Christum negant sudasse verum sanguinem. Porro, in vehementi angore naturaliter hominem posse sudare sanguinem, docet Aristoteles, lib. III *De Histor. animal.*, cap. XIX, præsertim in eo qui delicato, poroso et raro est corpore, ac subtiliorem habet sanguinem, qualis fuit Christi. Sudor enim nihil aliud est nisi serum, sive pars aquosa sanguinis; cum sero autem etiam subtilior sanguis ex ingenti anxietate in porosis facile excoerit. Angor enim inflammatur et extenuatur sanguinem, et poros aperit, itaque per eos illum excoerit, maxime si jam exsudat omnem, vel quasi omnem propriam sudoris materiam, sicut ubera, deficiente lacte, si cum agas, dant sanguinem. Unde Cajetanus censet Christum sudasse sanguinem, eo quod jam exsisset humorem, qui solet verti in sudorem. Porro, vox « sicut guttæ » significat non purum fuisse sanguinem, sed mixtum, quo scilicet sudor cum sanguine misceretur. Ita Suarez, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. 8, disp. 34, sect. 2.

Nota tertio, hunc sudorem sanguineum in Christo manasse, non tam ex tristitia et angore, quam ex actu fortitudinis et audacis, quo deliberata et efficaci voluntate, æque ac actu appetitus sensitivi a voluntate imperato, generose mortem et omnes dolores, qui vivacissimo ima-

ginationi ejus representabatur, amplectebatur, et naturalem mortis dolorumque horrorem superabat; et hinc agonia Christi proveniebat, scilicet ex vehementia resistentiæ et orationis, uti innuit hic Lucas. Quocirca ex angore quidem, sed magis ex actu fortitudinis, heroicæ angori resistentiæ, naturaliter secutum fuit hoc sanguinis in Christo profluviolum. Dices: Nemo naturaliter sudat grumos sanguinis. Respondeo, Christum sudasse tantum subtilem sanguinem, sed copiose, ita ut is veniens ad extremas corporis partes, et per se, et propter aerem frigidum in grumos condensatus sit. Ita Suarez, loco jam citato.

Nota quarto, causas finales et morales hujus sudoris fuisse plures. Prima fuit, ut acerbiter doloris, et magis vehementiam amoris sui erga nos ostenderet, atque in nobis excitaret spem, amorem et sui imitationem. Sicut enim vehementia ignis facit, ut in distillatione aqua e rosis emanet, sic vehementia amoris fecit, ut ex corpore Christi sanguis stillaret. Secundo: Christus hunc sanguinem, ac seipsum cum sanguine in hoc locustum et victimam pro peccatis nostris Deo Patri obtulit. Sanguinem enim ex oculis, facie, pectore, manibus pedibusque sudabat, illique lacrymas cum suspiriis et precibus intensis miscebat. Unde S. Bernardus, serm. 3 in Dominica Palmarum, agens de hac oratione Christi in orto: Ubi quidem, inquit, non solum oculis, sed quasi sembris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus ejus, quæ est Ecclesia, totius lacrymis corporis purgaretur; nimirum Christi amor non contentus æquis oculorum lacrymis, voluit san-

guineis totius corporis lacrymis peccata nostra delere et ablueri; et hæc Christi lacryma apud Deum Patrem fuisse efficacissimam. Vocalis est enim sanguis Christi, teste Irenæo, lib. V, cap. I, magisque loquitur et clamat, quam sanguis Abel, Hebr. cap. XII, 24. Sanguis enim Abel clamat vindictam, sanguis vero Christi misericordiam.

Symbolica causa fuit, ut significaret Christus de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas Martyrum passiones, ait S. Augustinus in Sentent., sent. 68. Rursum Christus terrens deluxit in terram, ut significaretur terrenis homines sanguine Christi irrigandos, ait Beda.

45. ET CUM SURREXISSET AD ORATIONEM, ET VENISSET AD DISCIPULOS SUOS, INVENTI EOS DORMENTES PRÆ TRISTITIA. — Tristitia enim cor contrahit, impeditque ne illud spiritus vitales subtiles ad caput emittat, quare vapores atri et crassi cerebrum invadunt, qui somni sunt causa. Porro hic est hysteron proteron. Hæc enim contigerunt ante sudorem sanguineum: hic enim accidit in tertia Christi oratione, illa vero facta sunt in prima, ut patet ex Matthæo et Marco. Causa est, quia Lucas trinam Christi orationem collat in unam; quare commiscet ea quæ diverso tempore in tribus Christi orationibus facta sunt, perinde ac si in una eademque peracta fuissent. Post primam ergo orationem Christus visitans Apostolos inveniensque eos dormientes, dixit id quod sequitur:

46. ET AIT ILLIS: QUID DORMITIS? SURGITE, ORATE, NE INTRETIIS IN TENTATIONEM. — Vide dicta Matth. XXVI, 27.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vissequitur Christi passionem, narratque Judæorum contra eum accusationem, Herodis illusionem, Pilati flagellationem, condemnationem, crucifixionem, Josephi sepulturam: quæ fere omnia audierimus Matth. cap. XXVII.

1. Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. 2. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. 3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Judæorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. 4. Ait autem Pilatus ad principes Sacerdotum, et turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine. 5. At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc. 6. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. 7. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus. 8. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. 9. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. 10. Stabant autem principes Sacerdotum et Scribæ: constanter acce-

santes eum. 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo; et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. 12. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem. 13. Pilatus autem, convocatis principibus Sacerdotum, et magistratibus, et plebe, 14. dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio in homine isto ex his, in quibus eum accusatis. 15. Sed neque Herodes; nam remisit vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. 16. Emendatum ergo illum dimittam. 17. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. 18. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam; 19. qui erat, propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem. 20. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. 21. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. 22. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo; corripiam ergo illum, et dimittam. 23. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur; et invalescebant voces eorum. 24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. 25. Dimisit autem illis eum qui, propter homicidium et seditionem, missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum vero tradidit voluntati eorum. 26. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa, et imposuerunt illi crucem portare post Jesum. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum. 28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filie Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. 29. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beata steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. 30. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos. 31. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 32. Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. 33. Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum, et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris. 34. Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. 35. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. 36. Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei, 37. et dicentes: Si tu es rex Judæorum, salvum te fac. 38. Erat autem et superscripta scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis: Hic est rex Judæorum. 39. Unus autem de his qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac te ipsum et nos. 40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. 41. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit. 42. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. 43. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso. 44. Erat autem fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam novam. 45. Et obscuratus est sol; et velum templi scissum est medium. 46. Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit. 47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere homo justus erat. 48. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. 49. Stabant autem omnes noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes. 50. Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et justus: 51. hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab Arimathea civitate Judææ, qui exspectabat et ipse regnum Dei. 52. Illic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu; 53. et depositum involvit sindone, et posuit eum in mo-

numento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat 54. Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat. 55. Subsecuta autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus. 56. Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta; et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

39. UNDE AUTEM DE HIS QUI PENDERANT (a sinistro latere Christi) LATRONIBUS, BLSPHEMABAT EUM, DICENS: SI TU ES CHRISTUS (Salvator mundi), SALVA TEMETIPSUM ET NOS, — ut nos a cruce liberet, ac vite et libertati restituas. Voluit Christus atrocissima pati, idque ab omni genere hominum, ideoque irrideri et blasphemari, non tantum a Scribis et Judæis, sed et ab ipso latrone, supplicii sui socio, quod longe erat acerbius: latro enim hic animam agens debuisset Christo compati ac cogitare de salute animæ suæ, eamque a Christo postulare; ut et nos ad scommata, irrisiones et subsannationes taceamus, et mente patientiam, ore silentium præferamus.

40. RESPONDENS AUTEM ALTER (pendens a dextera Christi, ut habet traditio) INCREPABAT EUM DICENS: NEQUE TU TIMES DEUM, QUOD IN EADEM DAMNATIONE (Græco *ἑκατόν*, id est iudicio, supplicio crucis cum Christo mecum) ES. — Syrus, *etiam non a Deo, non times tu? q. d.* Esto Scribæ et Judæi liberi et validi non timeant Deum, ideoque subsannent Christum; tu tamen, qui in cruce torqueris et ad mortem tendis, deberes timere Deum, ne te paulo post mortem acriter puniat, eo quod tam sacrilege Christum ejus blasphemias. Significat ergo hic latro se timere Deum: « Initium autem sapientiæ (et salutis) timor Domini, » *Eccli. 1, 28*, nec tantum se timere Deum, sed et socium latronem ad eundem timorem exhortari, *q. d.* Esto Judæi rideant Christum, tuum tamen est timere Deum, tum quia in eadem es damnatione, id est poena crucis ad quam juste damnatus es; Christus vero innocens injuste; ac proinde decet te potius socii tui in poena, presertim innocentis, misereri quam conviciari; tum quia debes te ad mortem componere, et ad iudicium Dei, ubi hujus tuæ blasphemie rationem reddes et acrem gehennæ vindictam subibis. Porro, dicendo: « Neque tu times Deum, » videtur Christum denotare eumque coacti esse Deum, *q. d.* Time vindictam Christi, quem blasphemias, quia ipse non tantum est homo, sed et Deus; hoc enim ipsum a Christo illuminatum credidisse, non patitur. Ita S. Ambrosius et Eusebius, quorum verba recitabo.

41. ET NOS QUIDEM JUSTE (damnati versamur in hac damnatione, id est poena crucis), NAM DIGNA FACTIS RECEPIMUS (en actum profunde publicæque contritionis, confessiois et poenitentis quo priora scelera expiavit): HIC VERO NIHIL MALI GESSIT. — Græce, *nihil ἔπραξε*, id est absonum, indecens, incongruum, nihil quod vel leviter reprehendi aut culpari posset. En libera publicæ confessio, ac

testimonium innocentie Christi, quod latro hic dat Christo coram Scribis et principibus, qui Christum damnarant, nil veritus eorum iram et furorem.

42. ET DICEBAT AD JESUM: DOMINE, MEMENTO MEI CUM VENERIS IN REGNUM TUUM, — celeste et divinum, ad quod tendis per mortem crucis, ut mox a morte illud in eas, tuosque in illud introduces: quare te obsecro ut et me in illud tecum inducas; ideoque peccatorum omnium, quorum me summe poenitet, veniam a te suppliciter depono, ac pro satisfactione tormenta hæc crucis, in eaque mortem quam libenter subeo, tibi offero: quare totum me tibi resigno, dedico, consero. Utinam pro te tuique fide et amore hæc et plura tormenta pati mihi concederetur. Hæc enim verba significant vivam et ardentem ejus fidem, spem, charitatem, devotionem, humilitatem, patientiam, contritionem cæterasque virtutes.

Moraliter: discite hic vim, efficaciam et celeritatem gratiæ Christi, que in ipse cruce ex latrone fecit virum sanctum, imo sanctissimum. Mira fuit conversio S. Magdalene, mira S. Pauli, sed magis mira hujus latronis; quia S. Magdalene audierat dicta et miracula Christi, S. Paulus eum e celo verberantem sentiebat; latro vero in ipsa cruce, ubi Christus infame et atrox latronum supplicium patiebatur, fuit ad eum conversus per heroicis fidei, charitatis, devotionis, etc., actus. Addunt S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, in *Matth. cap. xxvii*; Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech. 13*; Origenes, *tract. 35 in Matth.*, hunc latronem prius cum socio blasphemasse Christum: nam SS. Matthæus et Marcus dicunt in plurali latrones improprie Christo; licet probabilis S. Augustinus, Epiphanius, Anselmus et alii cum Suarez contrarium sentiant, censeantque per synecdochen latrones vocari unum e latronibus, nam Lucas discrete ait unum blasphemasse, alterum confessum esse Christum. Si prius blasphemavit, magis mira fuit ejus conversio, qua subito blasphemias convertit in confessionem et lat. dem Christi. Unde exclamant S. Augustinus: « Hæc mutatio latronis dexterae Excelsi est » (1).

(1) Kuinoel, ad h. l., haud improbabiler opinatur hunc hominem, antequam in vincula conjiceretur, Jesum docentem audivisse. Quod vero deinde asserit nondum non fuisse latronem proprie dictum, nec aliud scelus commississe, nisi quod, exciatio a Barabba tumuitu, tanquam hujus sociis comprehensus fuerit, mera est conjectura, omni fere argumento destituta, quoniam vocabulum *zavris, rebellem* quoque ac *seditionis* nunquam indicat.

Quæres, qua ratione fuit conversus? Respondet: Exterius per exempla virtutum quæ in Christo cernebat, exterius scilicet charitatis, qua illum pro inimicis orantem audierat, patientiæ, fortitudinis, modestiæ, religionis ac virtutum omnium. Ita Theophylactus hic, et Euthymius, *cap. xxvii in Matth.* Interius vero per raram et penæ miraculosam Dei motionem et illustrationem, qua cognovit Christum esse innocentem, et aliois regni regem, et supremum dominum, in cuius potestate esset hominem etiam mortuum habere: quare ipsum esse Messiam, Dei Filium et Salvatorem mundi. Ita S. Leo, *serm. 2 De Passione*: « Quæ, inquit, istam fidem exhortatio persuasit, quæ doctrina imbuat, quis prædicator accendit? non viderat prius acta miracula, cessaverat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, vivificatio mortuorum; ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant; et tamen Dominum confitetur et Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsæ responsum. » Nota hic illa verba: « ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant; » videtur enim illis tacite reprehendere id quod apud Hieronymum in *cap. xxvii Matth.* reperimus scriptum, « a sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unum latronem cepisse credere et confiteri Jesum. » Quam sententiam pene isdem verbis habet Chrysostomus, *hom. 2 De Cruce et Latrone*, et significat Origenes, *tract. 34 in Matth.*

Sed mirum est hos Patres non animadvertisse hanc sententiam pugnam cum Evangelio, quia, exceptis tenebris, cætera signa acciderunt mortuo jam Christo (ut plane ex Evangelio constat), cum tamen ex eodem Evangelio perspicuum sit latronem conversum esse vivente Christo: solis autem defecte et tenebræ post latronis conversionem: a Luca narrantur. Eandem vero cum S. Leone sententiam docet S. Cyrillus, *Catech. 13*, dicens: « Quæ virtus te illuminavit, o latro? quis te docuit adorare et templum, et simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos! » Eandem fere prosequitur S. Augustinus, *serm. 13 De Tempore*; S. Chrysostomus, *hom. De Latrone*, et *serm. 1 De Cruce et Latrone*. Ita Suarez, qui et addit fieri potuisse ut latro, antequam incarcerationem, Christum prædicantem audierit, miracula conspexerit vel audierit, et forte in ipsum crederet. Addit S. Vincentius Ferrerius, *serm. De Bona latrone*, cum conversum umbra Christi, cum scilicet sole gyrante umbra crucis Christi cum contigit. Sic enim umbra S. Petri sanabat infirmos, Act. iii. Addunt alii B. Virginem stetit mediam inter hunc latronem et Christum, ac illi gratiam impetrasse et morienti Christum reipsa crucifixum exhibuisse, uti morientibus solet crucifixus proponi. Adde, ipsum videri cælum solemque obscurari, ac diem in noctem verti, ob Creatoris sui crucem et mortem.

Porro, sanctitas hujus latronis liquet ex examina ejus fide, spe et charitate: *fide*, qua credidit in Christum velut Regem regum, quem videbat ut vilissimum hominem, imo ut latronem crucifixum; *spe*, qua a Christo petiit ut ad regnum ejus admittatur; *charitate*, qua socium latronem Christum blasphemantem corripit, Christi innocentiam palam coram Judæis et hostibus infensissimis confitetur et propugnat, cum cæteri omnes etiam Apostoli, præ metu diffugissent et Christum deseruissent. Heroica ergo ejus fuit confessio. Unde S. Gregorius, *lib. XVIII Moral.*, *cap. xiii*: « In cruce, ait, clavi manus pedesque ligaverant, nihilque in eo poenis liberum, nisi cor et lingua remanserant. Inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut corde crederet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summopere manore virtutes testatur Apostolos, fidem, spem et charitatem, quas cunctas subita repletus gratia et accepit latro, et servavit in cruce. »

Exclamat S. Augustinus, *serm. De feriis III Paschatis*, et *lib. I De Anima et ejus origine*, *cap. ix*: « Hæc fidei quid addi possit, ignoro. Si titubaverunt, qui viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, qui videbat eum secum in ligno pendentem. Vere non invenit? Christus tantam fidem in Israel, imo nec in universo mundo, » S. Chrysostomus: « Priusquam, ait, sibi quidquam petat, curat socium lucrari: que insensibilis est charitas. » Imo nonnulli latronem hæc vocant martyrem, ut S. Cyprianus, *epist. ad Fabianum*, eumque asserit suo sanguine baptizatum, idque repetit *serm. De Cena*, et *serm. De pass. Dom.*, ubi ait: « Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradysum, et factus est participes regni, per confessionem factus collega martyrii. » Quam Cypriani sententiam refert S. Augustinus, *lib. I De Anima et ejus origine*, *cap. ix*, et *lib. IV De Baptismo*, *cap. xxii*, ubi ait latroni non opus fuisse baptismo vel martyrio, sed sola contritione potuisse salvari. Priori vero loco ait quod, licet latro non sit mortuus pro Christo, tamen apud Deum tantum valuisse, quod confessus est Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus, atque illi inventa est in eo mensura martyrii, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt qui futuri erant Martyres.

Rursus D. Augustinus, *serm. 120 De Tempore*: « Latro, inquit, nondum vocatus, et jam electus: nondum famulus, et jam amicus; nondum discipulus, et jam magister, atque in latrone confessor; quia etsi poena ceperat in latrone, novo genere consummatur in martyre. » *idem*, *lib. De Anima et ejus origine*, *cap. ix*, in VII tom.: « Latro, inquit, tantum valuit confessus Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus. » S. Hieronymus, *epist. 13 ad Paulinum*: « Latro, inquit, crucem mutat paradiso, et factus

homicidii penam martyrium. » Drogo, episcopus Ostiensis, tract. *De Sacram. Dominica passionis* (exat tomo II *Biblioth. SS. Patrum*), eundem vocat martyrem.

Porro, nonnulli hanc rationem martyrii ejus probabilem asserunt, scilicet Judæos, audientes ejus confessionem Christi, qua ipsorum facta et condemnationem Christi damnabat, ira et furore percitos in illum irrasisse, ac immaniter crura confregisse, ut habent Evangelistæ, itaque mortem illi acerbiorē reddidisse eamque accelerasse, ac proinde martyrem effecisse. Hinc et S. Hilarius, lib. X *De Trinit.*, eundem vocat martyrem: « Martyri, inquit, suo paradiso promittens. » Martyri, id est testi, quia latro in cruce protestatus est suam fidem et spem in Christum; alioqui ipse ob passionem suam proprie et præcise non dicit martyri, quia passus est pro suis sceleribus, non pro Christo; nisi dicas Judæos ipsi propter hanc confessionem, quæ aggravasse et accelerasse ut jam indicavi.

Denique Arnaldus (alii Renaldum vocant) abbas, tract. 9 *De Septem Verbis Christi in cruce*, in *Biblioth. SS. Patrum*, asserit latronem hunc evectum in celos, sedem super angelos omnes, super Cherubinos et Seraphinos, ac ipsum Luciferi thronum occupasse. Vide nostrum P. Stephanum Binetum, lib. *De Bono latrone*, ubi eum vocat Archangelum paradisi, primogenitum Christi crucifixi filium, martyrem, apostolum et prædicatorem totius mundi, utpote qui e cathedra crucis Christum toti orbi prædicavit. Paulus, inquit, loquitur ut Cherubim, latro amat ut Seraphim. Audi nunc de eodem elogium Patrum.

S. Chrysostomus, hom. *De Cruce et Latrone*: « Iste latro, ait, de ligno marcatur salutem. Hic latro furatur cælestis imperium, vim facit majestati. » Et inferius: « Nullum ante latronem invenies reprimissem paradisi meruisse, non Abraham, non Isaac, non Jacob, non Moysen, nec Prophetas, nec apostolos; sed ante omnes reperies latronem. » Deinde fidem latronis confert et præfert fidei Abrahæ, Isaac, Ezechielis, Moysi, eo quod non in templo, non in solio et gloria, uti filii, sed in cruce et tormentis Christo crediderit. « Videt, ait, in tormentis et tanquam in gloria adorari. Videt in cruce, et rogat quasi in celis sedentem. Videt condemnatum, et regem invocari, dicens: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. » Crucifixum vides, et regem prædicari: — agno tendere cernis, et colorum regna meditari. O admiranda latronis conversio! »

S. Ambrosius, serm. 48: « Illud, ait, ad gratiam ejus (latronis) majori est meriti, quod Christum in cruce credidit, et passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit: recte ergo mercator paradisi, qui cruceum Christi non putavit esse scandalum, sed virtutem. » Et inferius, serm. 50: « Cernat licet ejus hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem produentem,

Deum tamen credit, quem reum nescit: justum facit, quem non meminit peccatorem. » Et mox: « Intulit enim quod pro alienis peccatis has plagas susceperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret; et scivit quod illa in corpore Christi vulnera, non essent Christi vulnera, sed latronis; atque ideo plus amare cepit, postquam in corpore ejus sua vulnera recognovit. » Et pluribus interjectis: « Magna plane est et admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit, quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est. Salvatore tunc majestatis dominum cognoscit, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Præcessit devotione, qui præcessit et præmio; prior enim latro ad paradiso, quam Apostoli pervenerunt. »

Eusebius Emisenus (vel quisquis est auctor; stylus enim Latinum arguit auctorem, non Græcum, vel Syrum, qualis fuit Eusebius, homil. *De Latrone beato*: « Quam singularis, inquit, et quam stupenda devotio; sub illo tempore credidit reus, quod negavit electus. Laudabilis hæc itaque in latrone ac magnificentissimus fuit, quod hominem addictum, et inter extrema deficientem supplicia Dominum credidit, quam si inter victurum opera credidisset: non itaque sine causa tantum meruit. » Causam subdit: « Illuminaverat, credo, nascentem fidem latronis, jam credentis in Christum, propius corporea divinitas, quæ se largius sub momento illo peragende redemptionis infunderat. » Et mox: « Non dixit: Si Deus es, de supplicio præsentis eripe me; sed magis: Quia Deus es, de futuro judicio libera me; prædicat sæculis judicem regemque sæculorum, etc., etsi pœna cæperit in latrone, novo genere consummatur in martyre. »

Porro latro hic penitens a S. Athanasio, serm. *in Parasceve*, vocatur Evangelista: « Tanquam latro, inquit, crucifixus es, o bone, et repente Evangelista evasisti. » A S. Chrysostomo, serm. *in Parasceve*, vocatur Propheta, hoc est prædicator et enarrator magnitudinis Christi: « O potentiam Jesu, inquit, latro jam Propheta est, et e cruce prædicat. » Idem ibidem eum vocat prædicatorem et reproborem paradisi: « Vidisti, inquit, quomodo neque in cruce artis suæ obliviscitur, sed per ipsam confessionem prædatur regnum. » Unde Sedulius, carm. 3 *Pasch.*:

Abstulit ipse suis colorum regna rapitis.

A S. Cyrillo, lib. II *De Adorat.*, et a B. Petro Bemiano, serm. *De Ezalt. S. Crucis*, nuncupatur, primitiæ crucis Christi et credentium. A Drogone, *De Sacram. Domin. pass.*, indigitatur Petrus in cruce: « Tu, inquit, Petrus in cruce fuisi; et Petrus in domo Caipha latro, » quia Christum negavit, quem latro in cruce confessus est coram omni populo. A S. Cypriano (vel quisquis est auctor), serm. *De Pass.*, nominatur « collega martyrii Christi. » Ab Arnaldo, abbate Bonæ Vallis, tract. 2 *De*

Christi: « collateralis Christi, et præcursor ejus viciorum. » A S. Chrysostomo, hom. *De Cæco nato*: « advocatus Christi, » quia eum contra Judæos quasi advocatus defendit. Ab Anastasio Sinaïta, lib. V *Hexam.*: « volucris colli, magna aquila per aerem volans in paradiso. » Plura ejus elogia conglomerat S. Athanasius, serm. citato *in Parasceve*, ubi inter alia ait: « O latro, Petri commilito, Judæorum accusator! O latro, regni mercator, paradisi custos! O latro, cruce veluti corollarium, tibi cœnam afficiens! O latro, quomodo homines regnum quasi furto auferant, instruens! O latro, postremus veniens, sed primus coronatus! O latro, vehemens Judæa accusator! O latro, Apostolorum symmista, juste Christum cœmans! » Audi S. Paulinum, in *Celsi præri Panegy.*:

Mors tibi, discede pavor, fuge culpa, ruit mors,
Vita resurrexit, Christus in astra vocat,
Morte tua functus, mihi mortuus, et mihi victor,
Ut mors peccati, sit mihi vita Dei.
Denique servatam jam de cruce duxit aperto
Linte latronem, qui paradisi adest.

Roganti pro peccatore penitente qui confessarii opiam non habebat, respondit Christus S. Brigittæ in hæc verba: « Ille plorat quod non habet auditorem confessionis suæ. Dio ei quod sufficit voluntas. Nam quid profuit latroni in cruce? Nonne voluntas bona? Aut quid aperuit cœlum, nisi voluntas volendi bona et audiendi mala? Quid vero facit infernum, nisi voluntas mala et affectus inordinatus? » Ita habetur lib. VI *Revelat. S. Brigittæ*, cap. cxv. Plura vide apud nostrum Theophilum Raynaudum, in erudito opere quod *De Metamorphosi latronis in Apostolum* conscripsit, ubi, cap. xvii, mellificum tropologicum per Christianas aepes, sancti latronis virtutum præta carpentes, conficit et contextit.

43. ET DIXIT ILLI JESUS: AMEN DICO TIBI: HODIE MEcum ERIS IN PARADISO, — id est, in loco voluptatis, ubi scilicet sis in beatitudine et visione Dei beatifica, q. d. Hodie te felicem in perpetuum efficiam, hodie te regem in regno gloriæ divinæ mecum regnantem constituam. Et hoc videntur velle Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* 13; S. Chrysostomus, hom. 2 *De Cruce et Latrone*; Nyssenus, serm. *De Resurrectione*; S. Augustinus, tract. 111 in *Joan.*, qui 7 in *paradiso*, explicat in *celo*, id est in beatitudine cœlesti. Certum enim est Christum cum latrone, die illo quo obiit, non ascendisse in cœlum, sed descendisse ad limbum patrum (unde S. Augustinus, lib. XII *De Genesi ad litt.*, cap. xxxiv, et Maldonatus per *paradisum* hic accipiunt sinum Abrahæ), ibique eis visionem divinitatis suæ impertivisse, itaque eos beasse, quare tunc Christus rerum sortes mutavit; fecit enim ut limbus esset paradiso, ut inferi essent superi, ut infernus esset cœlum; ubi enim est Christus, ibi est paradisi; ubi est visio Dei et beatitudo, ibi est cœlum.

Nam quod Euthymius alligat Græci hie, negantes animas Sanctorum ante diem judicii videre Deum esseque beatos, per *paradisum* intelligunt terrestrem, ad quem raptus fuit Henoch, verum esse naquit. De fide enim est, Christum mox a morte in infernum, puta ad limbum patrum, descendisse; non vero ivisse ad paradiso terrestrem. Adde, incertum est an paradiso terrestri post diluvium adhuc supersit, et esto supersit, ille non animarum, sed corporum duntaxat letum et felix est habitaculum. Quare ex hoc loco contra Græcos, et contra Calvinum aliosque Novatores liquet animas Sanctorum plene a peccato purgatas non dormire usque ad diem judicii, sed illico videre Deum, illaque visione beari.

Moraliter: Nota hic liberalitatem Christi, qui supplicium præces excedit et vota. Petierat latro ut Christus existens in regno sui meminisset duntaxat; at Christus eodem die illi regnum promittit, ut in eo quasi rex secum regnet. « Hodie, ait Eusebius Emisenus, homil. *De Latrone beato*, quasi dicat: Quid me, o fidelis meus comes, et unicuique tantis triumphis tantopere exorandum putas, ut in die judicii mei meminerim tui? hodie mecum eris in paradiso. » *Ps. cxxx.*: « Positus in patibulo (Christus) veluti auctor in medio jamnatorum negantem repulit, suscepit confidentem: hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Post hæc ergo credamus in majestate judicatorum, quem jam in cruce videmus exercere judicium. » Hæc ergo est suavissima Christi ad latronem responso, quam merito S. Fulgentius, *Sermon. nov. 60*, vocat « Christi testamentum, calamo crucis conscriptum. »

Denique nomen hujus beati latronis fertur fuisse Dismas; hoc enim nomine S. Dismæ latronis nonnulla sacella et erecta reperiuntur. Catalogo Sanctorum adscriptus est in Martyrologio die 25 martii; illo enim die passus videtur, ac consequenter Christus. Sic enim in eo legitur: « Hierosolymis commemoratio sancti latronis, qui in cruce Christum confessus, ab eo meruit audire: Hodie mecum eris in paradiso. »

46. PATER, IN MANUS TUAS COMMENDO (Arabicus, pono; Tertullianus, lib. *Contra Praxeam*, cap. xxv, depono, q. d. Deposito tradit; hæc enim significat *παράβλημα*, unde *παράβλημα*, est depositum. Idem significat Hebræi *הִפְלִיד* *hiphlid*, quod Noster vertit, *commendo*, scilicet tanquam depositum, ut illud mihi custodias et suo tempore restituas) SPIRITUM MEUM. — S. Athanasius, lib. *De Humana Christi natura contra Apoll.*, sub initium: « Cum in cruce, inquit, dicit: Pater, in manus tuas depono spiritum meum, in eo omnes homines apud Patrem deponit ac commendat, per ipsum, et in ipso vivificandos: membra enim sumus, et membra ista multa unum corpus sunt, quod ipsum Ecclesia est; omnes ergo in se Deo commendat. » Christus igitur, juxta S. Athanasium, homines vocat suam animam et spiritum: quantum ergo

animabus lucandis et salvandis incumbere debemus, ut Christo quasi servemus suam animam et spiritum? Sic Paulus ad Philem. Onesimum vocat « sua viscera. »

« Tradidit animam suam manibus genitoris, inquit Cyrillus, lib. XI in Joan., cap. xxxvi, ut ab illa et per illam facto initio, certam hujus rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros. » Sic et Victor Antiochenus, in *Marcum*: « Ille quoque Christi commendatio, ait, in animarum nostrarum commodum cedebat: quippe quas ille a corpore quod inhabitaverat absolutas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat. » Et Euthymius: « Et hoc nobis effecit Dominus, ait, ne deinceps iustorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent. » Citat Christus *Psalms*, xxx, 6, ubi David afflictus, et in mortis periculo constitutus, tam in sua, quam in Christi persona ait oratque: « In manus tuas commendo spiritum meum. »

Verum
In manus
tuas, etc.
usurpanti
moribundus.

Unde eundem versum et psalmum quotidie usurpat canique Ecclesia in Completorio sub noctem, ut doceat nos, quando imus cubitum, animam Deo commendare, quia noctu multa ex catarrho, suffocatione, apoplexia, etc., mortis subitaneæ occurrunt pericula. Eundem versum usurpant moribundi, uti usurpavit S. Nicolaus, S. Ludovicus, rex Franciæ, et S. Basilus, idque presentibus angelis a quibus abducebatur, teste Nazianzeno, orat. in S. Basil.; quin et Stephanus dicens: « Domine Jesu, suscipe spiritum meum. » Hoc enim versu testamur: primo, nos animam in natalitate accepisse, non a patre vel matre, sed a solo Deo, ideoque nos illi eandem, quasi creaturam ipsi propriam reddere; secundo, nos credere animam in morte nec interire, sed esse superstitem et immortalem ac ad Deum, qui eam creavit et iudicabit redire; tertio, nos credere carnis resurrectionem: morientes enim Deo commendamus animam, ut ipse eam quasi depositum servet et in resurrectione corpori nostro restituat; quarto, nos in agone ultimo, quem acerrimum eum demone subimus, in morte implorare Dei opem, ut ei animam resignantes demonem superemus de eoque triumphemus: unde multo-rum est sententia, demonem proprium cuique

adversarium, eidem moribundo horribili spee apparere, eumque ad desperationem aliaque seclera sollicitare, uti apparuit S. Marthæ et aliis, non tamen omnibus. Idipsum sentire videtur

S. Ephrem, serm. in eos qui in Christo obdormiunt; S. Chrysostomus, hom. 34 in *Matth.*, et alii quos citat noster Lorinus, *Eccles.* cap. viii, 8. Idem de Christo sentiunt multi. Unde Eusebius, lib. X *Demonstr.*, cap. ult., illud Christi dictum: « Tauri pingues obsederunt me, » *Psalms*, xxi, 13, intelligit de demonibus, quos Christus in cruce viderit hiantes rictu sibi quasi reo et scelesto insuaves de crucifixione et instante morte. Favet illud *Habacuc*, cap. iii, 5: « Egredietur diabolus ante pedes ejus. » Et illud Christi: « Venit princeps mundi, et in me non habet quidquam » *Joan.* xiv, 30. Deponit ergo spiritum in manu Dei, certus quod nemo ex ea possit illum rapere. Fidelissimus enim et fortissimus depositarius est Deus. Ita S. Hieronymus, in *Psalms*, xxx, 6: « In manus tuas commendo spiritum meum, hoc est, inquit, in potestatem tuam commendo animam meam. Hoc exemplum accepit Ecclesia a Christo. Hoc et S. Stephanus fecit. Hoc et Sancti orant, quando exant de corpore, ut illud: Fidei creatori commendant animas suas in benefactis. Hoc in cruce positus Dominus dixit, quod in Patris manus spiritum commendaverit, cito eum ipso resuscitante sumpturus. »

Symbolice: Didymus, in *Catena*, *psalm.* xxx: *Spiritus* triplex est spiritus, inquit, primus cogitatio nostra, secundus anima, tertius conscientia, quæ tria Deo commendare debemus.

Et hæc dicens expiravit. — Syrus, hoc dixit, et fuit, scilicet vitæ: Arabicus, et cum dixisset hoc, tradidit spiritum in manus Patris, uti dixerat. Fuit ergo hoc certum signum, ipsum esse Filium Dei Patris ab ipso inelamati, ac Patrem clamorem Filii exaudisse spiritumque ejus suscepisse. Cum enim dixisset: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » tunc demum morti permisit ut ad se accederet, ait Euthymius in cap. xxvii *Matth.*, utpote certo sciens Patrem spiritum suum in manus suas tradidit, quasi depositum secure servaturum, eique tertio die in resurrectione redditurum: quare hac spe certus, lætus et alacer tradidit Patri spiritum.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus resurgens apparet piis feminis. Secundo, vers. 13, duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, vers. 30, duodecim Apostolis in convulso Jerusalem. Quarto, vers. 50, ascendit in celum. Primum partem explicuit *Matth.* xxviii; quartam, Actor. 1: supersunt ergo secunda et tertia hic explicande.

1. Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant, aromata; 2. et invenerunt lapidem revolutum a monumento. 3. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. 5. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid queritis viventem cum mortuis? 6. Non est hic, sed surrexit; recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Gallæa esset, 7. dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. 8. Et recordatæ sunt verborum ejus. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. 10. Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. 11. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista; et non crediderunt illis. 12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum; et procumbens vidit lineamina sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat. 13. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant. 15. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent; et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis; 16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? 18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? 19. Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo; 20. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel; et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. 22. Sed et mulieres quedam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum; 23. et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ: 26. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? 27. Et incipiens a Moysæ, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. 28. Et appropinquaverunt castello, quo ibant; et ipse se finxit longius ire. 29. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. 30. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum; et ipse cecidit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? 33. Et surgentes eadem hora